

Kıyasettin ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof.

Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Antalya-TÜRKİYE
Akdeniz University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Antalya-TURKIYE

ORCID: 0000-0003-2191-7582

kiyasettinarслан@akdeniz.edu.tr

Arap Edebiyatı Harikaları Mu'allakalarda Renk Lafızları ve Anlam Alanları

Öz

Günümüzden geriye gidildiğinde, Arap edebiyatı harikaları olarak bilinen Mu'allakalar ve şairleri üzerine birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar, Mu'allakaların tedviniyle başlayıp şerh edilmesi, şairlerinin her birinin biyografisi ve çeşitli dillere tercüme edilmesiyle devam etmiştir. Son zamanlarda da bu edebî ürünlerin içerikleri hakkında bilimsel olarak birçok çalışmanın yapıldığı görülmüştür. Mu'allakalar üzerine Enbârî, Nehhâs ve Zevzenî gibi âlimler şerh yazmıştır. Söz konusu bu edebî ürünler Farsça, Türkçe, Latince, İngilizce gibi pek çok dile çevrilmiştir. İçerdikleri konular da birçok makale ve teze konu olmuştur. Çalışma başlığının diğer ana unsuru olan renk kavramı üzerinde de bilimsel birçok makale ve tez çalışmalarının yapıldığı görülmüştür. Bahsedilen çalışmalarda renk kavramının çeşitli yönlerine dikkat çekilmiştir. Bu çalışmada bir dilin söz varlığını oluşturan ve birçok edebî üründe yoğun ve çok çeşitli olarak kullanılan renk lafızlarının, Mu'allakalarda kullanım sıklığı ve anlam alanları (hakiki-mecazi) tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespitler yapılırken Zevzenî şerhi baz alınmıştır. Renk lafızlarının kullanım sıklığının Mu'allakaların edebî hacmine göre tümünde altmış üç olması dikkat çekicidir. Her bir şaire göre de renk lafızlarının kullanımlarının farklılık arz ettiği görülmüştür. Metin uzunluğu ve kelime kullanımı bakımından oldukça hacimli olan bu edebî metinlerde renk lafızlarının toplamda yaklaşık altmış üç lafız olması, tarafımızdan az olarak değerlendirilmektedir. Bahsi geçen edebî ürünler hakkında yapılan bunca ilmi çalışmalar yeterli değildir. Mu'allakalarda geçen renk lafızları, Arapça gramer bilgisi açısından da incelenebilir.

Anahtar Kelimeler: Arap dili, Arap edebiyatı, Şiir, Şair, Mu'allaka.

Color Words and Meaning Fields in the Wonders of Arabic Literature Mu'allakas

Abstract

In retrospect, it can be seen that many studies have been conducted on Mu'allakas and poets, known as the wonders of Arabic literature. These studies began with the compilation of mu'allaka and continued with their commentaries, the biographies of each of poets, and translations into various languages. More recently, many studies have been conducted on the content of these literary products. Scholars such as Anbârî, Nahhâs, and Zawzânî wrote commentaries on the mu'allakas. These literary works have been translated into many languages such as Persian, Turkish, Latin, and English. They have been the subject of many articles and dissertations. It has been observed that many articles and theses have been conducted on the concept of color, which is the other pillar of the title of the study. In these studies, attention was drawn to various aspects of the concept of color. In this study, it was tried to determine the frequency of use and meaning areas (literal-metaphorical) of color words that constitute the vocabulary of a language and are used intensively and diversely in many literary works in Mu'allakas. Zawzenî's commentary is taken as a basis for these determinations. It is noteworthy that the frequency of use of color words is sixty-three in all Mu'allakas. It has been observed that the use of color words varies according to each poet. In these literary texts, which are quite voluminous in terms of text length and word usage, the total number of color words is approximately sixty-three, which we consider to be a few. All these scientific studies on the aforementioned literary products are still not enough. The color words in the Mu'allakas can also be examined in terms of Arabic grammar.

Keywords: Arabic language, Arabic literature, Poem, Poet, Mu'allaka.

Giriş

Bu çalışma, Mu'allaka ve renk kavramı olmak üzere iki çerçeveden oluşmaktadır. Arap edebiyatı şiir türünün harikaları Mu'allakalar aşağıda belirtilen araştırmacılar tarafından dilimize Yedi Askı diye çevirisi yapılmıştır. Arap edebiyatı çevrelerinde de yaygın olarak *المعلقات السبع* diye bilinen bu edebî ürünler, farklı dönemlerde birçok çalışmanın konusunu teşkil etmiştir. İlk dönemlerde şerh ile başlayan çalışmaların, tercüme, şekil ve içerik incelemesi olarak devam ettiği görülmektedir. Bu çalışmanın çerçevesinin bir diğeri olan renk kavramı üzerinden yapılan çalışmalar da renklerin, dinî ve kültürel anlamları, ruh üzerindeki etkileri, mekanların tasarımlarında oynadıkları rollere kadar birçok yönü ele alınmıştır.

Mu'allakat-ı seb'a diye bilinen bu şiir antolojisini Muhammed el-Enbârî (ö. 328/940), (İbnü'l-Enbârî, 1963), Ebû Ca'fer en-Nehhâs (ö. 338/950), (Nehhâs, 1973) Ahmed ez-Zevzenî (ö. 486/1093), (Zevzenî, 1992) gibi birçok alim şerh etmişlerdir. Bunlar Farsça, Hintçe, Urduca, Türkçe (Tülücü, 2020; Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004; Eyüboğlu, 1985; Yaltkaya, 2018), Latince, İngilizce vb. dillere çevrilmiştir. (Tülücü, 2020) Bazı çalışmalarda Mu'allakalar genel olarak şekil ve içerik açısından değerlendirmiştir. (Ceviz, 2001, s. 265; Kafes, 2016, s. 145; Yenice, 2021, s. 826) Diğer bazılarında da her bir şairin Mu'allakası özel olarak ele alınmıştır. (Bedeva, 2017, s. 219.; Ergin, 2021; Göçmen, 2016, s. 69. ; Özcan, 2010, s. 81.; Özdemir, 2006, s. 117.; Yolcu, 2008, s. 111.)

Renklerin, dinî ve kültürel yaşamdaki anlamları ve insan ruhuna etkileri vb. konular başta olmak üzere çok geniş bir yelpazede bir çok çalışma yapılmıştır. (Akdoğan Anou, 2022; Akyüz, 2014, s. 373.; Atik, 2019; Çakıcı, 2018; Çelik, 2010; Gündüzöz, 2003, s. 71.; Kıroğlu, 2020, s. 757. ; Kütük, 2011, s. 133. ; Mazlum, 2011, s. 125. ; Okcu, 2007, s. 127. ; Öntürk, 2017, s. 973. ; Öztürk, 2011; Sağocak, 2018; Tekin, 2018; Türkoğlu, 2003; Üstün, 2022; Varol, 2004; Yaltkaya, 1942) Bu bağlamda zikredilen bazı Mu'allaka ve renk kavramı üzerine yapılmış çalışmalara bakıldığında birbirinden bağımsız olarak çalışılan kavramlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada bu iki kavram birlikte ele alınarak Mu'allakalar, renk lafızlarının kullanımı bakımından çok renkli midir? Dil malzemesi olarak renk lafızlarına Mu'allakalarda ne kadar yer verilmiştir? Kök anlam olarak renk ifade eden lafız olmadığı halde mecaz olarak renk anlamı taşıyan lafızlar bu yapıtlarda kullanılmış mıdır? Gibi sorulara cevap aranırken Mu'allakaların üretildiği coğrafi ve kültürel çevrenin, renk lafızlarının kullanımına olan etkilerine dikkat çekilecektir. Mu'allakalarla ilgili yapılan yukarıda birkaçı zikredilen çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların Mu'allakalarda kullanılan renk lafızları ve anlamları, lafızların mecaz yönleriyle alakalı olmadığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmaların daha çok Mu'allakaların içerik ve şairlerinin tanıtımına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Mu'allakalar da renk lafızları kullanımı, anlamları ve mecaz olarak kullanılıp kullanılmadıklarını araştırmanın özgün bir çalışma olacağı düşünülmektedir. Mu'allakalar ve Arap dilinde renk lafızları üzerine çalışma yapacaklara fikir sunma ve ufuk açma noktasında literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için yedi Arap şairinin her birinin Mu'allakası Zevzenî'nin *Şerhu'l-mu'allakati's-seb'a* adlı eseri baz alınarak renk lafızlarının kullanımı ve anlam alanları açısından incelenecektir. Mu'allakalar ve şairleri hakkında kısa bilgiler verildikten sonra renk lafızlarının kullanımı ve anlamları değerlendirilecektir.

Arap literatüründe Dîvânü'l-'arab olarak bilinen şiir, Arapların yaşamında önemli bir yere sahiptir. Çünkü şiir sayesinde onlar, bilgi birikimlerini, kültürlerini, edebiyatlarını ve tarihlerini koruyup gelecek nesillere aktarabilmişlerdir. (Askerî, 1320, s. 104; Dayf, 1960, s. 183; Kayrevânî, 1981, s. 30) Arap şiirinin en meşhurlarından sayılan ve şiir antolojisi olarak da adlandırabileceğimiz Mu'allakalar için *المعلقات*/Asıllar, *السبع الطوال*/Yedi uzun kaside, *السموت*/Dizili inciler, *المهذبات*/Yaldızlı şiirler, *السبعيات*/Yediler, Yedi kaside, *الواحدة*/Tek, yegâne, biricik, eşsiz, *المقدمات*/Asırdan asra devredilen eski şiirler ve *المسمات*/Dizili inciler veya inci dizileri isimleri de

kullanılmaktadır.(Eminoğlu, 2010, s. 13; Gündüzöz, 2005, s. 215. ; Kayrevânî, 1981, s. 1; Tülücü, 2005, s. 3. ; Zevzenî, 1992, s. 1) Söz konusu kelime Arapçadan Türkçeye muallakât,(Tülücü, 2020, s. 30/308-310) mu'allakât veya mu'allaka(Eminoğlu, 2010, s. 13) şeklinde transkribe edilmiştir. Bu çalışmada Mu'allaka şeklinin sonuna Türkçedeki çoğul eki "lar" eklenerek kelimenin Türkçeleştirilmesine gidilmiş ve kullanılmıştır. Mu'allakaların ve şairlerinin sayısı hakkında bir ittifak olmamakla beraber genel kabule göre bu sayı yedi olarak bilinmektedir. Bunun yanısıra Mu'allakaların sayısının ve şairlerinin on olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bu çalışmaya dayanak olarak alınan Zevzenî de şerhini yedi Mu'allaka üzerinden yapmıştır.(Can, 2014, s. 19; Corcî, 1978, s. 96. ; Dayf, 1960, s. 1; Gündüzöz, 2005, s. 1; Kafes, 2016, s. 148; Tülücü, 2005, s. 1; Zevzenî, 1992, s. 1) Mu'allakalar üzerinden yapılan araştırmalarda bu antolojilerin içerik planları verilmiştir. Birinci bölüm nesib denilen; sevgiliden, aşktan bahseden giriş, ikinci kısımda çölde geçen meşakkat dolu yolculuğun ve bu esnada binilen devenin, görülen varlıkların betimlemesinin yapıldığı tasvir aşamasıdır. Son olarak şairin birini veya kendini övdüğü medih denilen üç aşamalı bir plandan oluşmaktadır.(Çetin, 2011, s. 61) Çalışmanın bundan sonraki aşamasında her bir Mu'allaka ve şairinin, renk lafızlarını kullanımı ve anlamları analiz edilecektir.

İmru'ülkays b. Hucr ve Mu'allakasındaki Renk Lafızları

İmru'ülkays (ö. 540 M.), şiirde kaside tarzını ilk şekillendiren özellikle de kafiye için kurallar getiren cahiliye döneminin ünlü şairlerinden biridir. Doğumu, ölümü ve yaşadığı çevreyle ilgili detaylı bilgiye ulaşılmamakla birlikte Kinde hükümdarı Hucr'un oğlu olup Necid'de doğduğu, çeşitli siyasî olaylar sonucunda Ankara yakınlarında öldüğü bilgileri verilmektedir.(Kureşî, 1926, s. 65; Savran, 2000, s. 237. ; Zevzenî, 1992, s. 1)

İmru'ülkays'ın Mu'allakası, bu çalışmada dayanak alınan Zevzenî şerhine göre 81 beyitten oluşmaktadır. Şair, Mu'allakasına, sevgilisinin izler bırakarak terk ettiği yerleri anarak, sevgilisine olan özlemine dile getirmekle başlar. Yolculuğu esnasında yolculuğunu gerçekleştirdiği atı, bu atla geçtiği yerleri ve karşılaştığı bulut, yağmur ve yağmurdan kaynaklı sel gibi doğa olaylarının betimlemesini yapar. Bu betimlemeleri yaparken 3. 12. 23. 31. 32. 34. 35. 40. 65. ve 78. beyitlerde tespitlerimize göre toplam 13 renk ifade eden kelime kullanmıştır. Bu kelimelerin bazen doğrudan renk anlamı ifade eden bazen de mecaz olarak renk anlamına gelen lafızlar olduğu görülmektedir.

Mu'allakanın 31. beytindeki بَيْضَاء/dişil varlıklar için beyaz, 32. beyitteki الْبَيَاض/mastar anlamında beyazlık, صفرة/sarı, 35. beyitteki أَسْوَد/eril varlıklar için siyah, doğrudan renk ifade eden lafızlardır. 3. beyitteki حَبْ فُلْفُل, 12. beyitteki الدِّمْقِس, 23. beyitteki بَيْضَاء خَدْر, 31. beyitteki مَصْفُوءَةٌ كَالسَّجْنَجَل, 34. beyitteki الرِّيم, 40. beyitteki الظَّلَام, 63. beyitteki حَنَاء, 65. beyitteki الْجَزْع, 78. beyitteki بَجَاد kelimelerinin sözlük anlamları renk ifade etmese de mecaz olarak renk anlamı verilmiştir.(Halîl b. Ahmed, 1988.; İbn Manzûr, ts.) 3. beyitteki الْأَرَام kelimesi 34. beyitteki الرِّيم kelimesinin çoğulu olup beyaz renkli bir geyik türünü tasvir için kullanılmıştır. Söz konusu lafzın kendisi bizzat renk anlamı ifade etmemekle birlikte beyaz olan bir geyik türünü tanımak için kullanıldığından mecaz olarak beyaz anlamında kullanılmıştır. Diğer beyitlerdeki حَبْ فُلْفُل/karabiber tohumu lafzı siyah, بَيْضَاء خَدْر/cariye, مَصْفُوءَةٌ كَالسَّجْنَجَل/ayna gibi parlak lafızları beyaz renkleri yerine kullanılmış mecaz anlamlar olduğu anlaşılmaktadır. Yine الدِّمْقِس/ipek lafzı beyaz, الظَّلَام/karanlık lafzı siyah ve حَنَاء/kına lafzı kırmızı renk için mecaz anlamlar taşımaktadır. Aynı şekilde الْجَزْع/yemen boncuğu ve بَجَاد/çizgili elbise lafızları en az iki renkten oluşan nesneler için kullanılmaktadır.(Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004, s. 31; Eyüboğlu, 1985, s. 24; Yaltkaya, 2018, s. 35; Zevzenî, 1992, s. 11) Yemen boncuğu, siyah ve beyaz renklerden oluşmaktadır. Çizgili elbise, çok farklı renklerdeki çizgilerle oluşturulabildiğinden çizgilerin renkleri belirlenememektedir.

İmru'ülkays'ın Mu'allakasındaki أَسْوَد/siyah, صفرة/sarı ve بَيْضَاء/beyaz lafızları doğrudan renk ifade ederken diğerleri mecaz olarak renk ifade etmektedir. Mecaz olarak renk ifade eden

kelimelere de bakıldığında جَنَاءٍ/kına/kırmızı lafız hariç diğerleri renk çeşitliliği açısından yine siyah ve beyaz anlamlarında kullanılmaktadır. İmru'ülkays'ın mecaz olarak kullandığı جَنَاءٍ/kına/kırmızı lafız hariç renk çeşitliliği açısından beyaz, sarı ve siyahtan başka renk kullanmadığı görülmektedir.

Tarafe b. Abd ve Mu'allakasındaki Renk Lafızları

Soyu Arapların büyük dedesi sayılan Adnan'a kadar ulaşan Tarafe b. Abd (ö. 564 M.), Vâil kabilesinden olup Bahreyn'de şair bir ailede doğmuştur. Hiciv şairi olarak bilinen Tarafe b. Abd, şairlik sıralamasında da İmru'ülkays'dan sonra gelmektedir. Hîre kralı, kendisini hicvettiği için Tarafe b. Abd'ı öldürtmüştür. (Kureşî, 1926., s. 89; İşler, 2011, s. 14; Zevzenî, 1992, s. 42)

Nesîb denilen, sevgilinin tasviri ile başlayan Tarafe b. Abd'ın Mu'allakası, 106 beyitten oluşmaktadır. O, Mu'allakasına nesîbten sonra devesini tasvirle devam eder. Yaptığı deve tasvirlerinde kullandığı kelime ve cümlelerin içerdiği anlamlar ve üsluplar bakımından çok beğenilmesinden dolayı Tarafe b. Abd'e deve şairi de denilmiştir. Tarafe b. Abd, hamaset ve hayata dair güzelliklerden bahsederek kendi kahramanlıklarını anlatan fahr/övünmeyle Mu'allakasını bitirmektedir. (Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004, s. 43; Eyüboğlu, 1985, s. 29; Yaltkaya, 2018, s. 61; Zevzenî, 1992, s. 47)

Tespitlerimize göre Tarafe b. Abd, Mu'allakasında 7. 9. 10. 11. 14. 17. 18. 25. 50. 51. 60. ve 105. beyitlerinde toplam 17 renk lafız kullanmıştır. Bu lafızlardan 50. beyitteki بَيْضٌ/beyazlık ve 105. beyitteki أَصْفَرٌ/sarı lafızları hariç, 7. beyitteki أَحْوَى/göz ve ağız çevresi siyah geyik, 9. beyitteki لَوْلُؤُ/inci, inciden yapılmış gerdanlık, زَبْرَجِدٌ/yeşil ve sarı renkte olabilen yakut taşı, 9. beyitteki أَلْمَى/dudakları siyah kişi ve مَنُورٌ/beyaz papatya, 10. beyitteki إِيَاءُ الشَّمْسِ/güneş ışığı ve أَسِيفٌ/diş etlerine yapılan siyah dövme, 11. beyitteki الشَّمْسِ/güneş, نَقِيّ اللَّوْنِ/rengi saf-beyaz, 14. beyitteki أَرْبِدٌ/gri deve, 17. beyitteki أَكْلَفٌ/siyah erkek deve, 18. beyitteki مَضْرَجِي/kerkeniz kuşunun beyaz kanadı, 25. beyitteki صُهَابِيَّةٌ/devenin çene altındaki kırmızı kıllar, 51. beyitteki رَقِيقَةٌ/kadının cildinin beyazlığı ve 60. beyitteki كُمَيْتٌ/kırmızı renkli at lafızları mecaz anlamda renk ifade etmektedir. (Ezherî, 2004.; Halîl b. Ahmed, 1988.; İbn Manzûr, ts.) Renk çeşitliliği açısından بَيْضٌ kelimesi sözlük anlamı itibariyle beyaz, لَوْلُؤُ, مَنُورٌ, إِيَاءُ الشَّمْسِ, الشَّمْسِ ve نَقِيّ اللَّوْنِ ve مَضْرَجِي ve رَقِيقَةٌ kelimeleri mecaz anlamda beyaz rengi ifade etmektedir. Tespitlerimize göre sözlük anlamı itibariyle siyah rengi ifade eden bir lafız bulunmamakla birlikte أَحْوَى, أَلْمَى, أَسِيفٌ ve أَكْلَفٌ kelimeleri mecaz olarak siyah anlamı taşımaktadır. Sözlük anlamı itibariyle sarı anlamına gelen أَصْفَرٌ kelimesi hariç mecaz anlamda sarı renk için herhangi bir lafız kullanılmamıştır. Mecaz olarak renk anlamı ifade etmek için kullanılan زَبْرَجِدٌ lafız, yeşil ve sarı anlamları için kullanılabilir. Sözlük anlamı itibariyle hiç kullanılmayan kırmızı renk, صُهَابِيَّةٌ ve كُمَيْتٌ lafızlarında mecaz olarak kullanılmaktadır. Mecaz olarak kullanılan أَرْبِدٌ lafız gri rengi ifade etmektedir. (Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004, s. 43; Eyüboğlu, 1985, s. 29; Yaltkaya, 2018, s. 61; Zevzenî, 1992, s. 47)

Tarafe b. Abd, Mu'allakasındaki sözlük anlamı itibariyle sarı ve beyazın dışında bir renk lafız kullanmamaktadır. Siyah, yeşil, kırmızı ve gri renkleri ifade etmek için mecaz anlamlı lafızlara yer vermiştir. Mecaz anlamlı renk lafızları dikkate alınmadığında Tarafe b. Abd'ın Mu'allakasındaki sadece beyaz ve sarı olmak üzere iki renk lafzına rastlanmaktadır.

Züheyr b. Ebî Sülmâ ve Mu'allakasındaki Renk Lafızları

Züheyr b. Ebî Sülmâ (ö. 609 M.), Necid'in Gatafan kabilesinden olup şair bir soydan gelmektedir. Medih, hiciv, fahr tarzında şiirler söylemiştir. Uzun ömürlü kişilerden sayılan Züheyr b. Ebî Sülmâ, sosyal sorumluluklar almaktan çekinmeyen, güzel ahlâklı ve cahiliyede Haniflerden olduğu rivayet edilmektedir. Abs ve Zübyân kabileleri arasında çıkan ve uzun süren Dâhis ve Gabrâ savaşlarını durdurmak isteyenler hakkında methiyeler yazdığı ve Hz. Peygamber'le görüştüğüne dair zayıf bir rivayet vardır. (Kureşî, 1926, s. 67; Tülücü, 2013, s. 540. ; Zevzenî, 1992, s. 69)

Altmış beyitten oluşan Zühreir b. Ebû Sülmâ'nın Mu'allakası, kardeş kabileler Abs ve Zübân'nın yaptıkları bir at yarışında hile yapıldığı tartışması sonucunda çıkan, yaklaşık kırk yıl süren ve ismini bu yarış atlarından alan Dâhis ve Gabrâ savaşlarıyla ilgilidir. Şair Mu'allakasına nesîble başlamakta, söz konusu savaşları sonlandırmak için yüksek miktarda bedeller ödeyen iki liderin methiyesini yapmakta ve hayata dair çeşitli nasihatler etmektedir. (Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004, s. 57; Eyüboğlu, 1985, s. 56; Yaltkaya, 2018, s. 95; Zevzenî, 1992, s. 69)

Zühreir b. Ebû Sülmâ'nın Mu'allakasının 1., 3., 5., 9., 15. ve 32. beyitlerinde toplam yedi renk ifade eden lafız kullandığı görülmektedir. Mu'allakadaki 15. beyitte geçen زُرْقًا/mavi ve 32. beyitteki أَحْمَر/kırmızı kelimeleri sözlük anlamında kullanılmıştır. Diğer دِمْنَةً/kalıntı-iz, الأَرَامُ/geyik türü, سَفْعًا/ateşten arda kalan iz, وَرَادٍ/gül-pembe ve الدَّمُ/kan-kırmızı kelimeleri mecaz anlamda renk ifade etmektedir. (Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004, s. 59; Eyüboğlu, 1985, s. 56; Yaltkaya, 2018, s. 97; Zevzenî, 1992, s. 81) Renk çeşitliliği açısından Zühreir b. Ebû Sülmâ'nın Mu'allakasında أَحْمَر/kırmızı, زُرْقًا/mavi renkler sözlük anlamında, دِمْنَةً ve سَفْعًا kelimeleri siyah, الأَرَامُ kelimesi beyaz, وَرَادٍ kelimesi pembe ve الدَّمُ kelimesi kırmızı renk anlamında kullanılmaktadır. (Ezherî, 2004.; Halîl b. Ahmed, 1988.; İbn Manzûr, ts.) O, renk çeşitliliği bakımında mecaz anlamda renk içeren kelimelerle beraber siyah, beyaz, kırmızı, mavi ve pembe olmak üzere toplam beş renk lafzı kullandığı anlaşılmaktadır. Zühreir b. Ebû Sülmâ, İmrü'ülkays ve Tarafe b. Abd'e göre renk çeşitliliğini biraz artırdığı söylenebilir. Mecaz anlamı renk lafızları göz önünde bulundurulmazsa şair renk çeşitliliği açısından kırmızı, mavi olmak üzere iki çeşit renk kullanmıştır.

Lebîd b. Rebî'a ve Mu'allakasındaki Renk Lafızları

Benî Ca'fer kabilesinden olan Lebîd b. Rebî'a (ö. 660 M.), küçük yaşta şiir söylemeye başlamış Mu'allakasıyla da şiirini taçlandırmıştır. O'nun, Hz. Peygamber'le tanışıp Müslüman olduktan sonra şiir söylemediği ve onun Allah'tan başka her şeyin batıl ve her nimetin bir gün son bulacağından bahseden

أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ & وَكُلُّ نَعِيمٍ لَا مَحَالَةَ زَائِلٌ

dikkat edin Allah'tan başka herşey batıldır. Şüphesiz bütün nimetler yok olacaktır.

şeklindeki beytinin Hz. Peygamber'in çok hoşuna gittiği rivayet edilmektedir. (Kureşî, 1926, s. 82; Tülücü, 2003, s. 121. ; Zevzenî, 1992, s. 85)

Mu'allakalarda gelenek halini alan nesîble başlama, Lebîd b. Rebî'a'da da bozulmadan devam etmiştir. Herhangi bir olay ya da sebebe bağlı kalmadan nazmedilen o'nun Mu'allakası yaklaşık 88 beyitten oluşmaktadır. Aşk, av, şarap alemlerinin tasvir edildiği Mu'allakanın ilerleyen beyitlerde kabile ileri gelenlerinin methiyesi ve kendiyle övünmesi (fahır) yer almaktadır. (Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004, s. 67; Eyüboğlu, 1985, s. 61; Yaltkaya, 2018, s. 117; Zevzenî, 1992, s. 89)

Lebîd b. Rebî'a'nın Mu'allakasının 14., 24., 25., 31., 32., 38., 43., 44., 59., 65., beyitinde toplam on adet renk anlamı ifade eden kelime ve terkinin kullanıldığı tespit edilmiştir. (Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004, s. 67; Eyüboğlu, 1985, s. 61; Yaltkaya, 2018, s. 117; Zevzenî, 1992, s. 89) Söz konusu Mu'allakanın 24. beyitinde geçen صِهْبَاء/kırmızı ve 59. beyitteki أَدْكَن/siyah kelimesi hariç diğerleri mecaz anlamda renk ifade etmektedir. Mu'allakanın 14. beyitinde geçen أَحَقَب/ karın ya da bacaklarında beyazlık bulunan yabaneşegi-beyaz, 31. ve 32. beyitteki دُخَان/duman-siyah, 38. beyitteki غُبْس/kurt rengi, boz-gri, 43. 44. ve 65. beyitteki الظلام/karanlık, siyah yine 43. beyitteki جَمَانَة/gümüş ya da inciden yapılmış takı-beyaz ve 59. beyitteki جَوْنَة/siyah yaban eşegi kelimeleri mecaz olarak renk anlamı ifade etmektedirler. (Ezherî, 2004.; Halîl b. Ahmed, 1988.; İbn Manzûr, ts.) Renk çeşitliliği açısından hakiki anlamda صِهْبَاء/kırmızı ve أَدْكَن/siyah iki renk, mecaz

anlamda غُبْسُ / boz-gri, أَرَامُ, جمَانة, أحقَب, أَرَامُ, beyaz, دُخَان, جَوْنَة, الظلام, siyah anlamında üç renk kullanılmıştır. Bu durumda şair Mu'allakasında renk çeşitliliğini mecaz anlamlarla birlikte dörde çıkarmıştır.

Amr b. Külsûm ve Mu'allakasındaki Renk Lafızları

Tağlib kabilesine mensup olan Amr b. Külsûm (ö. 584 M.), küçük yaştan itibaren siyasetle uğraşmış, gösterdiği kahramanlıklardan dolayı "أَفْتَكُ مِنْ عَمْرٍو بْنِ كَلْثُمٍ" / *Amr b. Külsûm'den daha çevik* sözünü Araplar arasında ata sözü haline gelmiştir. Siyasî çalkantılarla dolu bir hayat süren şair, Mu'allakasını da Hire kralı Amr b. Hind'in ölümüyle sonuçlanan siyasî çalkantı esnasında söylemiştir. (Çelebi, 1991, s. 85. ; Kureşî, 1926, s. 86; Zevzenî, 1992, s. 111)

Amr b. Külsûm'un gelenek haline gelen nesîble başlamanın dışına çıkarak zafer sevincinden dolayı şarap içmenin keyfini tasvir etmekle başlayıp sonra nesîbe geçtiği Mu'allakası yaklaşık 110 beyitten oluşmaktadır. Hamaset, fahr unsurları ağırlıklı olarak işlense de yer yer doğa tasvirleri de görülmektedir. Söz konusu Mu'allaka, cahiliye Araplarının dinî, kültürel ve sanat hayatları, çocuk oyunları ve oyuncakları gibi unsurlara değinmesi yönüyle de ayrı bir yere sahiptir. (Çelebi, 1991, s. 85. ; Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004, s. 82; Eyüboğlu, 1985, s. 44; Yaltkaya, 2018, s. 150; Zevzenî, 1992, s. 113)

Amr b. Külsûm'un Mu'allakasının 2., 5., 14., 15., 18., 20., 24., 36., 47., 72., 80., 82. ve 87. beytinde toplam on yedi renk lafzına yer verdiği tespit edilmiştir. 24., 36., 80. ve 87. beyitte geçen بَيْضاً/beyaz ve yine 24. beyitte geçen خُمْراً/kırmızı, 36. beyitte geçen سُمر/esmer-siyah, 47. beyitteki أَرْجَوَانٍ/kırmızı lafızları hakiki anlamda renk ifade etmektedir. 2. beyitteki الْخَصْصُ/kırmızı safran, 14. beyitteki أَمَاءُ/boynu beyaz deve, هَجَانُ/beyaz deve, 15. beyitteki الْعَاجُ/fil dişi-beyaz, 18. beyitteki بَلَنْطُ/mermer-beyaz, 20. beyitteki شَمَطَاءُ/ak saçlı kadın-beyaz, 72. beyitteki الدَّرِينَا/siyahlaşmış ot-siyah ve 82. beyitteki جَوْنَا/siyah yaban eşeği-siyah kelimeleri mecaz anlamda renk ifade eden kelimelerdir. (Ezherî, 2004.; Halîl b. Ahmed, 1988.; İbn Manzûr, ts.) Hakiki ve mecaz anlamda kullanılan renk lafızlarına bakıldığında renk çeşitliliği açısından üç renk kullanıldığı görülmektedir.

Antere b. Şeddâd ve Mu'allakasındaki Renk Lafızları

Abs kabilesine mensup olan Antere b. Şeddâd, (ö. 614 M.) annesi cariyeye olduğu için kendisi de köle muamelesi görmüş ve bu nedenden dolayı sevdiği kızla evlenememiştir. Halkının kendine layık gördüğü bu köle muamelesinden kurtulmak için birçok kahramanlıklar göstermiş, sonunda hak ettiği saygınlığa ulaşmış, savaşçı bir şairdir. Kabilesi ile Benî Zubyân arasında geçen meşhur Dâhis ve Gabrâ savaşına katılmış, Tay kabilesi ile çıkan bir savaşta öldürülmüştür. Mu'allakasını annesinin rengini, cariyeye oluşunu ve kendisinin de şiir bilmediğini diline dolayan birisine karşı söylediği rivayet edilir. (Kureşî, 1926, s. 347; Muhtar, 1991, s. 237; Zevzenî, 1992, s. 128)

Antere b. Şeddâd'ın kendinden önceki Mu'allaka şairleri gibi geleneğe bağlı kalarak nesîble başladığı Mu'allakası, Zevzenî şerhine göre 74 beyitten oluşmaktadır. Hamaset ve fahr ile devam eden Mu'allakada yine klasikleşen deve ve at tasvirlerine yer verilmektedir. Güçlü bir ifade üslubunun yanı sıra beyitlerinin kafiyeli oluşu yönüyle de müzikal bir ses tınısına sahiptir. (Muhtar, 1991, s. 237; Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004, s. 94; Eyüboğlu, 1985, s. 51; Yaltkaya, 2018, s. 183; Zevzenî, 1992, s. 128)

Antere b. Şeddâd, Mu'allakasının 13., 15., 16., 19., 43., 47., 61., 66. ve 70. beyitlerinde toplam dokuz renk anlamı ifade eden lafız kullanmıştır. 15. beyitteki أَسْحَمُ/koyu siyah, simsiyah, 16. beyitteki وَاضِحٌ/beyaz-bembeyaz kelimesi ve 43. beyitteki صَفْرَاءُ/sarı kelimeler hakiki anlamda kullanılmıştır. 13. beyitteki مَظْلَمٌ/karanlık-siyah, 19. beyitteki كَالْدَرْهَمِ/gümüş-beyaz, 47. beyitteki الْعَنْدَمُ/kardeş kanı çiçeği-kırmızı, 61. beyitteki خَضْبٌ/kırmızıya boyadı fili-kırmızı, 66.

beyitteki /أرثم/ beyaz bir ceylan türü-beyaz ve 70. beyitteki الدم/kan-kırmızı lafızları mecaz olarak renk anlamı ifade etmektedir.(Ezherî, 2004.; Halîl b. Ahmed, 1988.; İbn Manzûr, ts.) Renk çeşitliliği açısından hakiki ve mecaz olarak dokuz farklı lafızla siyah, beyaz, sarı ve kırmızı renk olmak üzere dört farklı renk kullanıldığı görülmüştür.

Hâris b. Hillize ve Mu'allakasındaki Renk Lafızları

Bekr kabilesine mensup Hâris b. Hillize'nin (ö. 570 M.) hakkında çok bilgi olmamakla beraber kabilesini şiiriyle savunduğu, birtakım kahramanlıklar gösterip kabilesinin yanında zorluklara katlandığı anlaşılmaktadır. Şairin biyografisiyle ilgili anlatılan en meşhur olay, başka kabilelerin kendi kabilesiyle olan anlaşmazlıklarına müdahil olup kabilesini savunmasıdır. Kabileler arasında çıkan bir anlaşmazlığın çözümü için Hire kralı Amr b. Hind'in hakemliğine baş vurulduğunda kabilesinin yanında olmuştur. Kabilesinin haklarını savunması için seçilen Numan b. Herim kabileyi savunmada zaaf gösterir. Buna dayanamayan Hâris b. Hillize kabilesini savunmak için irticalen Mu'allakasını söyler. Bu sayede kararın kendi kabilesi lehine verilmesini sağladığı rivayet edilmektedir. Fahr şairi olarak bilinen Hâris b. Hillize hakkında "أفخر من الحارث بن حلزة/fahr konusunda Hâris b. Hillize'den daha mahirdir." sözü deyim halini almıştır.(Karaarslan, 1997, s. 196. ; Zevzenî, 1992, s. 128)

Hâris b. Hillize, Mu'allakasına başlarken diğer Mu'allaka şairleri arasında klasikleşen, kasideye nesîble başlama geleneğini sürdürmüştür. Mu'allakasındaki devesinin methine dair tasvirlerle yer vermekte, kabilesinin hamaset duygularını coşturan betimlemelerin yanı sıra kendisi ve kabilesiyle fahr kesitleri sunmaktadır. Mu'allakada yer verilen savaşlar, yer isimleri, eyyâmü'l-Arab diye bilinen Arap tarihi hakkında bilgiler vermektedir.(Ceviz, Demirayak & Yanık, 2004, s. 94; Eyüboğlu, 1985, s. 51; Yaltkaya, 2018, s. 183; Zevzenî, 1992, s. 128)

Hâris b. Hillize, Mu'allakasının 28., 47., 53., 54., 58., 59. ve 81. beyitlerinde toplam sekiz renk lafzına yer vermiştir. 54. beyitteki مَبِيضَةً/beyazlaşmış ve 58. beyitteki خَضْرَاء/yeşil kelimeleri hakiki anlamda renk ifade etmektedir. 28. beyitteki جَوْنًا/siyah yaban öküzü, 47. beyitteki الْأَسْوَدَيْن/hurma ve su-siyah, 53. beyitteki عَبْلَاء/beyaz tepe, 59. beyitteki وَرْدٌ/gül-kırmızı, 81. beyitteki زَهْرَاء/parıltı-parlak-beyaz ve شَامَةٌ/benek kelimeleri, mecaz anlamda renk ifade eden lafızlardır.(Ezherî, 2004.; Halîl b. Ahmed, 1988.; İbn Manzûr, ts.) Yukarıda geçen الْأَسْوَدَيْن kelimesi, أَسْوَد kelimesinin ikil hali olup, Arapların lafız olarak renk ifade etmek için kullandıkları kelimelerdendir. Yine شَامَةٌ kelimesi rengi belli olmayan benek anlamında kullanılan bir kelime olup başka karinelerle siyah veya beyaz renkte olduğu belirlenebilir. Hâris b. Hillize, Mu'allakasındaki renk çeşitliliği açısından mecaz anlamdaki lafızlar dahil dört farklı lafız kullanmıştır. Mecaz anlamda kullanılan renk lafızları çıkarıldığında beyaz ve yeşil renk olmak üzere iki çeşide düştüğü görülmektedir.

Mu'allakaların Renk Çeşitliliğini Etkileyen Faktörler

Mu'allakalarda renk çeşitliliğini etkileyen üç faktör ön plana çıkmaktadır. Bunları yaşanan coğrafya, gerçek yaşanan hayatın yansıtılması ve dillendirilen konular diye sıralamak mümkündür. Bu üç unsur, Mu'allaka şairlerinin ayrılmaz parçaları halindedir.

Birinci faktör, Mu'allakaların doğuşuna zemin hazırlayan coğrafyanın çöl olması,(Ceviz, 2001, s. 266; Kafes, 2016, s. 147; Üstün, 2022, s. 199) göz önünde bulundurulduğunda kullanılan renk lafzı çeşitliliğinin olumsuz etkilenmesi doğal karşılanmalıdır. Bilindiği gibi çöl, çok az yağış alan, güneş ışınlarına çok maruz kalan, kurak, bitki örtüsü yok denecek kadar az, kum tepelerinden oluşan coğrafi alandır. Böyle bir coğrafyada Mu'allaka şairlerin etrafında rengarenk bitki çeşitliliğinin olmaması ya da sınırlı sayıda eşya ve hayvanın olması onların şiirlerinde renk lafzı kullanım çeşitliliğini olumsuz etkilediği düşünülebilir.

İkinci faktör, gerçek yaşanan hayatın yansıtılması, Mu'allakalarda renk lafzı kullanım çeşitliliğinin olumsuz etkileyen faktörlerden belki de en önemlisi denilebilir. Şair hayatın içinde olmuş, yaşananları süslemeden, hayale dalmadan olduğu gibi anlatmıştır. Mu'allaka şairi hayallerindeki değil yaşadıklarını betimlemiştir. Bunun için imar edilmiş yerlerden, güllü, nergisli yollardan, rengarenk, çeşit çeşit bineklerden bahsetmez. Onun yerine gözünün önünde olan deveden, geyikten, engin çölden bahisle hayatı, yaşadığı gibi gerçekçi, abartısız bir şekilde anlatır.(Ceviz, 2001, s. 266; Çetin, 2011, ss. 61. ; İbn Kuteybe, 1958, s. 76; Kafes, 2016, s. 147)

Mu'allakalarda kullanılan lafızların renk çeşitliliğini olumsuz etkileyen üçüncü faktör de ele alınan konular olduğu belirtilmiştir.(Yalar, 2006, s. 86) Mu'allakalara bakıldığında ele alınanların kadın, aşk, cömertlik, kahramanlık, savaş...vb. konuları olduğu görülmektedir. Kadın tasvirleri hariç diğer konularda tasvir edilen savaş alanları, yemek sofraları gibi ortamların ve savaşta kullanılan ok, yay, kılıç...vb. aletlerin kısıtlılığı ve bunları renk lafızlarıyla olan ilişkilendirilmesinin sınırlılığı görülmektedir. Kadın tasvirlerinde de şairlerin gerçeğin dışına çıkıp hayallerindeki kadını tasvir etmedikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda çöl coğrafyası, şairlerin gerçekçiliği seçip, hayatı, saf ve abartısız anlatmaları, ele aldıkları konuların betimlemelerinin renk lafzı çeşitliliği kullanmaya elverişsiz olması gibi hususların Mu'allakalarda renk lafzı kullanımını olumsuz olarak etkilediği söylenebilir.

Sonuç

Mu'allakalar adı altında derlenen Arap şiirlerinde, renk lafızlarının anlam alanı açısından kullanımlarının Zevzenî'nin *Şerhu'l-mu'allakâti's-seb'a* adlı eseri baz alınarak analiz edildiği bu çalışmada sıcak renkler diye bilinen kırmızı, sarı, turuncu renk lafızlarından kırmızı ve sarı renk lafızları kullanılırken turuncu renk ifade eden lafız kullanılmamıştır. Soğuk renkler diye bilinen mavi, yeşil, mor renk lafızlarından mavi, yeşil kullanılmış mor kullanılmamıştır. Nötr renkler diye bilinen beyaz, siyah, gri renk lafızlarının tamamının kullanıldığı görülmüştür.

Kullanılan renk lafızlarının çeşitliliğinin sayısal değerleri açısından beyaz renk lafzı, sözlük anlamında ya da mecaz anlamda tüm Mu'allakalarda toplam yirmi sekiz kez, siyah renk lafzı, yirmi dört defa, kırmızı, beş, yeşil ve gri iki, sarı ve mavi birer kez kullanılmış, diğer renk lafızlarının kullanılmadığı tespit edilmiştir. En çok renk lafzı çeşidi kullanan Mu'allaka şairleri dört farklı lafızla Tarafe, Züheyr ve Hâris'tir. Bunları üçer renk lafzı kullanımı ile İmru'ülkays, Antere b. Şeddâd, Amr b. Külsûm ve Lebîd b. Rebî'a takip etmektedirler. En çok renk lafzı kullanan şair on iki lafızla Tarafe b. Abd'tır ve onu on bir lafızla İmru'ülkays takip etmiştir. Amr, on, Hâris, dokuz, Lebîd, sekiz, Antere, yedi lafız kullanmışlardır. Beş lafızla en az renk lafzı kullanan şair de Züheyr b. Ebû Sülmâ'dır. Sözlük anlamında renk lafızları kullanımının, mecaz anlamda kullanımdan daha az olduğu görülmüştür.

Yaklaşık yedi yüz beyitlik ve yedi farklı şairin şiirinden oluşan, Mu'allakaların renk ifade eden lafızlarının toplam kullanımı altmış üç ve renk çeşitliliği kullanımı toplamda yedi çeşittir. Bu tespate göre, Mu'allakalarda renk lafızlarının kullanım yoğunluğu ve renk çeşitliliği açısından oldukça az olduğu kanısına varılmıştır. Bunun birçok sebebinin olabileceği ancak coğrâfî şartlar, şairlerin gerçekçiliği ve Mu'allakalarda ele alınan konuların renk lafzı kullanmaya elverişli olmaması gibi üç ana sebebinin olduğu düşünülmektedir. Mu'allakalarda renk lafızlarının kullanım sıklığını gösteren tabloya da yer verilmesinde fayda vardır.

Tablo 1

Şairlere Göre Renk Lafızları Kullanım Sıklığı Tablosu

Şairler	Toplam renk lafızlarının kullanım sıklığı	Renk lafızlarının kullanıldığı beyit sayısı	Renk lafızlarının hakiki anlamda kullanım sıklığı	Renk lafızlarının mecazi anlamda kullanım sıklığı
İmru'ülkays	13	10	2	11
Tarafe b. Abd	17	12	2	16
Züheyr b. Ebû Sülmâ	7	6	2	5
Lebîd b. Rebî'a	10	10	2	8
Amr b. Külsûm	17	13	4	13
Antere b. Şeddâd	9	9	3	6
Hâris b. Hillize	8	7	2	5

Bu araştırma esnasında, Mu'allakalarla ilgili birçok çalışmanın yapıldığının görülmesinin yanı sıra daha birçok çalışmanın da yapılabileceği söylenebilir. Bu bağlamda araştırmacılara, Mu'allakalardaki renk lafızlarının, Arapça gramer bilgisi; sarf-nahiv ve belagat bilimleri açısından nasıl kullanıldığı, çalışılabilecek konular arasında önerilebilir.

Kaynakça

- Akdoğan Anou, Z. S. (2022). *Arap dilinde renkler: Dilbilimsel bir inceleme* (Tez No. 741796) [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Akyüz, H. (2014). Hz. Peygamber'in hadislerinde renklerin dili. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 373–398.
- Askerî, E. H. (1320). *Kitâbu's-sınâ'ateyn*. Mahmud Bey Matbaası.
- Atik, D. A. (2019). *Mekân tasarımı ve renk ve kültür ilişkisinin incelenmesi* (Tez No. 611741) [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Bedeva, A. (2017). Tarafe b. el-'Abd'in şiirlerinde hikmet. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9), 219–242.
- Can, M. B. (2014). *Muallakalarda nevasih fiiller ve kullanım şekilleri* (Tez No. 368515) [Yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ceviz, N. (2001). Mu'allaka şairlerinin şiirinde at tasviri. *Ekev Akademi Dergisi*, 3(1), 265–278.
- Ceviz, N., Demirayak, K., & Yanık, N. H. (2004). *Yedi askı: Arap edebiyatının harikaları*. Ankara Okulu Yayınları.
- Corcî, Z. (1978). *Târîhu edebi'l-luğati'l-Arabiyye* (Cilt 1). Dârü'l-Fikr.
- Çakıcı, M. E. (2018). *Nedîm divânında renkler* (Tez No. 525295) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Çelebi, M. (1991). Amr b. Külsûm. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 3, ss. 85–86). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelik, B. (2010). *Kur'ân-ı kerimdeki renkler ve renk ifâde eden kelimelerin tablîli* (Tez No. 277447) [Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Çetin, N. M. (2011). *Eski Arap şiiri*. Kapı Yayınları.
- Dayf, Ş. (1960). *Târîhu'l-edebi'l-Arabî, el-asru'l-Câhili* (15. baskı). Dârü'l-Me'ârif.
- Eminoğlu, A. (2010). *Şekil ve muhteva yönünden el-mu'allakātu's-seb'* (Tez No. 261189) [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ergin, H. (2021). *Abdullah Hasib, İmru'ülkays kaside-i muallakasının şerhi (İstanbul 1316) transkripsiyon içerik ve metod açısından tablîli* (Tez No. 664356) [Yüksek lisans tezi, Trabzon Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Eyüboğlu, İ. Z. (1985). *Yedi askı: Arap şiirinin ilk parlak dönemi*. Adam Yayınları.
- Ezherî, E. M. M. (2004). *Tebzîbu'l-luğa*. Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Göçemen, Y. (2015). *Muallaka şairi Antere b. Şeddâd'ın hayatı ve şiirlerinin dil ve tema yönünden tablîli* (Tez No. 419329) [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Göçemen, Y. (2016). Antere B. Şeddâd'ın şiirlerinde tasvir. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(4), 69–98.
- Gündüzöz, S. (2003). Kur'an'da renklerin büyüğü gücü: Semiotik bir inceleme. *Ekev Akademi Dergisi*, (16), 71–84.
- Gündüzöz, S. (2005). Arapçada kültür-dil ilişkisi: Arapça'nın yapılanması ve algılanmasında etkili öğeler. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5(2), 215–229.
- Halîl b. Ahmed. (1988). *Kitâbu'l-Ayn* (M. el-Mahzûmî & İ. es-Sâmîrâ, Ed.). Dârü'l-Mektebetü'l-Hilâl.
- İbn Kuteybe. (1958). *Eş-şî'r ve ş-şu'arâ*. Dârü'l-Me'ârif.
- İbn Manzûr. (t.y.). *Lisânu'l-Arab*. Dârü Şadır.
- İbnü'l-Enbârî. (1993). *Şerhu'l-Kaşâ'idî's-seb'i't-ṭwâli'l-câbiliyyât* (A. Hârûn, Ed.). Dârü'l-Me'ârif.
- Kayrevânî, İ. R. (1981). *El-umde fî şîna'atî's-şî'ri ve nakḍihi* (M. T. al-Jabalawi, Ed., 5. ed.). Dâr el-Yil.
- Kureşî, E. Z. (1926). *Cemheretü eş'âri'l-Arab*. Maṭba'atü'r-Rahmânîyye.
- Nehhâs, E. C. (1973). *Şerhu'l-kaşâ'idî't-tis'i'l-meşhûrâtî'l-mevsûmeti bi'l-mu'allakât* (A. el-Hattâb, Ed.). Dârü'l-Hurriyye li't-Ṭabâ'a.
- Okcu, A. (2007). Kur'an'da renkleri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (28), 127–163.
- Öntürk, A. (2017). Divan şiirinde renkleri. *Ulakbilge*, 5(12), 973–982.
- Özcan, H. (2010). Lebid b. Rabî'a (560–661) ve muallakası. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (23), 81–94.
- Özdemir, A. (2006). Muallaka şairi bir sahâbi: Lebid b. Rabia el-Amirî ve divanına şiir konuları bağlamında genel bir bakış. *İslami İlimler Dergisi*, (1), 117–143.
- Öztürk, S. (2011). *Fuzûlî'nin Türkçe dîvânında renkleri* (Tez No. 330926) [Yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Sağocak, M. (2018). Kırmızı rengin tasarımın algı ve anlamına etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 233–240. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2441>
- Savran, M. (2000). İmrûülkays b. Hucr. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 22, ss. 237–238). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tekin, B. E. (2018). *Evlîyâ Çelebi seyahatnâmesinde renkleri* (Tez No. 519280) [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Tülücü, S. (2003). Lebid b. Rebî'a. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 27, ss. 121–122). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tülücü, S. (2005). Mu'allakât ve şairleri üzerine bir bibliyografya denemesi-1. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (23), 1–70.
- Tülücü, S. (2013). Züheyr b. Ebû Sülmâ. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 44, ss. 540–542). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tülücü, S. (2020). Muallakât. İçinde *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 30, ss. 308–3010). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Türkoğlu, S. (2010). Anlatım ve deyimlerde renkleri dili. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (8), 277–290.
- Üstün, M. (2022). Arap şiirinde temel renkleri anlamsal boyutları ve değişim süreci. *Darulfunun İlahiyat*, 33(1), 177–208. <https://doi.org/10.26650/di.2022.33.1.1067029>

- Varol, M. B. (2004). İslâm tarihinin ilk iki asrında simge renkleri ve siyâsî anlamları. *Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (17), 111–126.
- Yalar, M. (2006). Câhiliyenin kavramsal ve tarihsel mahiyeti ışığında şiirinin sosyal arka planı. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 75–95.
- Yaltkaya, Ş. (1942). Tarihte renk. *Türkiyat Mecmuası*, 7, 41–47.
- Yaltkaya, Ş. (2018). *Yedi askı: Mu‘allaqât-i seb‘a*. Büyüyenay Yayınları.
- Yenice, M. (2021). İçerik yönüyle mu‘allaka şiirlerinin değeri ve Tarafe b. el-‘Abd’in mu‘allakası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(76), 825–835.
- Yolcu, M. (2008). Lebid b. Rebia ve tevhide çağırın şiiri. *Hikmet Yurdu*, (2), 123-152.
- Zevzenî, A. (1992). *Şerhu’l-mu‘allaqâti’s-seb‘*. Dâru’l-Âlemiyye.